

2.

HRVATSKO (I KAJKAVSKO) PROLJEĆE

Kraj 1960-ih u kulturnoj je povijesti označen kao razdoblje nadolaska nove, postmoderne epohe koja u skladu s postindustrijskim društvom te krajem povijesti i ideologija donosi novo shvaćanje znanja, morala i ponašanja²⁰. Duhovno stanje te nove epohe obilježava kritika tzv. apsolutnih istina, prestanak vjerovanja u tzv. velike priče te relativiziranje svih dotada neospornih vrijednosti. Refleks svega toga vidljiv je prije svega u umjetnosti, znanosti i filozofiji. Što se tiče književnosti, Milivoj Solar smatra da se, unatoč još uvijek otvorenim raspravama, književni “postmodernizam može razlikovati od esteticizma, od avangarde, pa i od kasnog modernizma osporavanjem elitizma koji je doveo do podjele na visoku i trivijalnu književnost, novim odnosom prema tradiciji koja se ne osporava nego prihvaća u svim, pa i ranije zastupljenim vidovima, te sklonošću paradoksu. U književnoj praksi, pak, postmodernizam je sklon tzv. otvorenim djelima i kraćim književnim oblicima, te njihovim različitim kombinacijama (krilatica: ‘malo je lijepo’), karakterizira ga skepticizam i eklekticizam (krilatica: ‘sve ide’), kao i izuzetna isprepletenost književnih teorija s književnom praksom”²¹. Neka obilježja post-

²⁰ Milanja, Cvjetko: *Postmodernizam*. U: Visković, Velimir (ur.): Hrvatska književna enciklopedija. Sv. III: Ma-R. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2011. Str. 427-428.

²¹ Solar, Milivoj: *Postmodernizam*. U: Književni leksikon: pisci, djela, pojmovi. Zagreb, Matica hrvatska, 2011. Str. 377.

modernizma, kao što su brisanje granica između tzv. visoke i niske književnosti/kulture, odnosno između kulture *elita* i *margina*, kao i interes za sve, pa i zanemarivane oblike tradicije, svakako su išla u prilog repozicioniranju kajkavske kulture u nacionalnom kontekstu, u kojem je nerijetko bila shvaćana kao zaostala, provincijalna i sl. Stoga bismo pojavu časopisa *Kaj*, kao prvog medija specijaliziranog za kajkavski, dakle do tada nerijetko marginalizirani odvjetak nacionalne kulture, mogli promatrati u tom makrokontekstu smjene zapadnoeuropskih kulturno-idejnih polazišta, iako su glavni razlozi zbog kojih se jedan takav časopis pojavio upravo krajem 1960-ih, čini se, povezani prije svega s društveno-političkim i kulturnim aktualnostima u nacionalnom mikrokontekstu. Naime, sredinom 1960-ih dolazi do slabljenja jednopartijske političke diktature koju je nakon Drugog svjetskog rata u novouspostavljenoj Federativnoj Narodnoj (kasnije Socijalističkoj Federativnoj) Republici Jugoslaviji (SFRJ) uspostavila Komunistička partija Jugoslavije (KPJ, kasnije Savez komunista Jugoslavije, SKJ) pa uz gospodarsku dolazi i do kulturne, pa i nacionalno-identitetske liberalizacije u kojoj su do izražaja mogli doći i regionalno-jezični identiteti. Kako objašnjava Tihomir Ponoš²², ključan događaj za pokretanje privredne reforme, ali i preispitivanje nacionalnih pitanja koja su do izražaja posebno došla u Hrvatskoj, bio je 8. kongres SKJ održan u Beogradu 1964. Na tom je kongresu zaključeno “da je potrebno ubrzati proces deetatizacije društveno-ekonomskih odnosa i omogućiti razvoj socijalističkih društvenih odnosa na principima društvenog samoupravljanja i neposrednog samoupravljanja u ekonomskim jedinicama”²³, što je značilo davanje veće nezavisnosti direktorima poduzeća u odnosu na Partiju, odnosno djelomično vraćanje privrede privrednicima. No, to je značilo i otvaranje pitanja ekonomskog položaja republika u federaciji, čime je otvoren prostor i za rasprave o nacionalnim pita-

²² Ponoš, Tihomir: *Na rubu revolucije: studenti '71*. Zagreb, Profil, 2007.

²³ Isto. Str. 17.

njima. No, da bi se te promjene mogle provesti u praksi trebalo je politički eliminirati vrlo moćnog šefa jugoslavenskih tajnih službi i potpredsjednika federacije Aleksandra Rankovića, koji je bio veliki protivnik reformi. To je i učinjeno dvije godine kasnije na 4. plenumu SKJ na Brijunima. Time su bili stvoreni preduvjeti za gospodarsku reformu i demokratizaciju društva.

Reformistički orijentirano vodstvo Saveza komunista Hrvatske (SKH) na čelu sa Savkom Dabčević Kučar i Mikom Tripalom na zasjedanjima različitih partijskih tijela, ali i općenito u javnosti, krajem 1960-ih sve češće pokreće rasprave o ekonomskoj i političkoj nezavisnosti Hrvatske, promjenama jugoslavenskoga ustava, slobodi medija, čak i uvođenju višestranačkoga sustava. Njihova je nastojanja podržao velik dio hrvatskog naroda, ali i institucija te istaknutih ličnosti. Žarište kritičkog promišljanja jugoslavenskog samoupravnog socijalizma od sredine 1960-ih čine i *Korčulanska ljetna škola* (1963-1974) te časopis *Praxis* (1964-1974), oko kojih se okupljao dio hrvatskih i jugoslavenskih filozofa i ostalih teoretičara (Milan Kangrga, Danko Grlić, Rudi Supek, Gajo Petrović, Branko Bošnjak itd.), a često su ugošćivali i najpoznatije svjetske filozofe, sociologe, antropologe i ostale teoretičare (Ernst Bloch, Erich Fromm, Jürgen Habermas, Herbert Marcuse, György Lukács itd.). Unatoč neprestanim invektivama od strane Partije, praksisovci su ustrajali u svojim propitivanjima stvarnosti i prakse jugoslavenskog socijalizma, a velik su ugled postigli i u svijetu, veći nego u Jugoslaviji, pogotovo među tzv. običnim ljudima kojima je njihov diskurs bio nerazumljiv. No, kako ističe Hrvoje Klasić²⁴, praksisovci su ipak utjecali na rastuću, ali i sve nezadovoljniju populaciju visokoobrazovanih mladih ljudi – studente – *preko* kojih su posredno utjecali i na društvo u cjelini: “Svjesni problema koji ih okružuju i nepovjerljivi prema rješenjima onih koji su ih u te probleme doveli, studenti upravo u praksisovskim kritikama pronalaze nadahnuće za aktivizam koji

²⁴ Klasić, Hrvoje: *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb, Naklada Ljevak, 2012.

će sadržajem i formom iznenaditi cijelu Jugoslaviju”²⁵. A iznenadili su je masovnim prosvjedima, koji su se dijelom oslanjali i na slične studentske aktivnosti u nekim drugim dijelovima svijeta tih godina, poput onih protiv Vijetnamskog rata u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) ili onih europskih studenata: “Kritike diktatorskih režima u Grčkoj i Španjolskoj činile su važan segment studentskih prosvjeda u tim zemljama, fašistička prošlost i uloga njihovih roditelja u njoj intrigirali su studente u Njemačkoj i Italiji, dok je prosvjed flamanskih studenata protiv francuskog jezika na Sveučilištu u Leuvenu bio specifičan belgijski nacionalni problem. Za razliku od studenata na zapadu, studenti u Istočnoj Europi ne zahtijevaju radikalnu promjenu političkog sustava, nego ‘popravljanje’ postojećeg sustava. Uz sveprisutan zahtjev za demokratizacijom socijalizma, i u ovim su zemljama studentski prosvjedi motivirani i nizom autohtonih pojava. U Čehoslovačkoj su studenti 1968. davali potporu novoizabranom političkom rukovodstvu i aktivnostima usmjerenima prema izgradnji ‘socijalizma s ljudskim likom’ ... Potporu političkom kursu svog rukovodstva, koji se velikim dijelom temeljio na otporu sovjetskom utjecaju, davali su i rumunjski studenti. S druge strane, mađarski, a posebno poljski studenti izrazito su kritični prema svojim vladama”²⁶. Što se tiče studenata u Jugoslaviji, Klasić smatra kako su 1968. iskazivali nezadovoljstvo s obzirom na sve nepovoljnije materijalne uvjete studiranja, zatim na prava i dužnosti u sklopu samoupravnih odnosa na sveučilištu, te na aktualni gospodarski trenutak, odnosno s obzirom na besperspektivnost nakon završenog studija²⁷. Iako je prvi val prosvjeda diljem Jugoslavije 1968. (tzv. Lipanjska gibanja) ubrzo ugušen, u Hrvatskoj je 1971. uslijedio drugi val, ovaj put pod vodstvom Ivana Zvonimira Čička i Dražena Budiše, te je imao i politički, odnosno nacionalistički, predznak.

²⁵ Isto. Str. 75.

²⁶ Isto. Str. 82-83.

²⁷ Usp. Isto. Str. 88-100.

Uz otvaranje ekonomskih pitanja diljem Jugoslavije, u Hrvatskoj se sve češće i sve glasnije otvaraju, dakle, i pitanja o nacionalnoj ravnopravnosti, pa i samostalnosti, u kojem su kontekstu u žarište promišljanja došla i pitanja o razgraničenju hrvatskog standardnog jezika od srpskog, odnosno tzv. srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. Naime, tzv. Novosadskim dogovorom iz 1954. bilo je zaključeno da je jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan jezik te da je stoga i književni jezik, koji se razvio na njegovoj osnovici oko dva glavna središta, Beograda i Zagreba, jedinstven, sa dva izgovora, ijekavskim i ekavskim, odnosno dva pisma, ćirilicom i latinicom. Temeljem takvih stavova odlučeno je da i u nazivu jezika treba uvijek isticati oba njegova sastavna dijela – i hrvatski i srpski. Zaključke novosadskog sastanka kodificirali su jezični priručnici, kao što su 1960. objavljeni *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* u Zagrebu i *Pravopis srpskohrvatskoga književnog jezika* u Novome Sadu, odnosno 1967. objavljena prva dva sveska *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika* (A–F i G–K, kolokvijalno zvanog *Adok*). Konačan i rezolutan otpor takvoj jezičnoj politici hrvatska je strana iskazala prije svega kroz *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, objavljenu 17. ožujka 1967. u časopisu *Telegram*. Deklaracijom, koju je potpisalo osamnaest hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i pojedinaca, postavljaju se jasni zahtjevi: “Ustavnim propisom utvrditi jasnu i nedvojbenu jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga. (...) potrebno je osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad se god radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda potjecali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju”.

Kraj 1960-ih u Hrvatskoj su, dakle, obilježili zahtjevi za demokratizacijom dotadašnjeg političkog, ekonomskog i društvenog sustava. U atmosferi otvaranja do tada zabranjenih pitanja, u

Hrvatskoj su na površinu osim nacionalnih isplivale i tendencije koje su bile regionalno/lokalno usmjerene. Drugim riječima, u pozadini otvaranja nacionalno bitnih pitanja, u pojedinim hrvatskim regijama i gradovima javljaju se i inicijative koje nastoje afirmirati vlastitu zavičajnu baštinu, o kojoj se do tada također nije moglo ili smjelo javno govoriti.